

VICENTE HUEDO

**EL LLOC QUE OCUPA LA TEORIA PLATONICA
DE LES IDEES DINS LA FILOSOFIA
D'ARTHUR SCHOPENHAUER**

M. BARBER PONS

Schopenhauer, com molts d'altres autors, reconeix el seu deute amb Plató. Les ciutats platòniques són constants al llarg de l'obra de Schopenhauer, especialment a "El Món com a Voluntat i Representació". L'aspecte més important és el de la teoria de les idees. Però no sempre que un autor reconeix el seu deute amb un altre, ens hem de conformar amb aquest reconeixement ja que, a vegades, les teories del primer poden esser canviades en benefici de les del segon.

A Schopenhauer se l'ha acusat d'haver "prostituit" i no haver entès el que realment volia donar a entendre Plató amb la seva teoria. Veiem, doncs, per a què agafa Schopenhauer la doctrina platònica de les Idees i si les concepcions d'ambdós són idèntiques o difereixen fins el punt de deixar desconeguda la clàssica teoria platònica.

En primer lloc, s'ha de dir que la relació de Schopenhauer amb Plató ens ve donada a partir de la concepció schopenhaueriana de la filosofia. Aquesta filosofia ha estat considerada per alguns autors com una "filosofia artística", en el sentit de què és, no una filosofia de l'art, sinó una filosofia de la naturalesa, "*una naturalesa artísticodinàmica, que no pot revelar-se més que en formes de bellesa, que no pot revelar-se més que com a creació de la voluntat*"¹.

Així, la necessitat que té Schopenhauer de trobar una sortida que alliberi l'home de l'esclavitud a què el sotmet la voluntat, el duu a tenir en compte una solució que és la de la contemplació estètica, la via de l'art.

La teoria de Schopenhauer sobre la contemplació estètica dels objectes naturals o de les obres d'art com alliberació temporal es relaciona amb la teoria metafísica de les idees, que ell anomena "Idees platòniques".

Per què l'art és un camí de salvació o alliberació? Perquè l'art, a diferència d'altres ciències o disciplines que sempre cerquen lleis noves, troba el seu fi últim. Així, l'art queda definit en primera instància com la "*consideració de les coses independentment del principi de raó, en oposició a aquella altra manera de considerar les coses, que és la via de l'experiència i de la ciència*"². El que això vol dir és que l'artista és capaç d'aprehendre les idees i donar-les una expressió en l'obra d'art. I, així, l'espectador participa també d'aquesta aprehensió, de manera que s'eleva per damunt del que és temporal i variable i contempla allò que és etern i immutable.

I, com pot l'artista arribar a conèixer la Idea? Perquè "*la Idea platònica és necessàriament objecte, una cosa coneguda, una representació*"³. El món, com a món d'imatges que deixa veure l'ideal, allò que és espiritual, posseeix en sí mateix qualche element artístic. L'artista se sent així lligat al món dels fenòmens, però al mateix temps també se sap pertanyent al món de la Idea i de l'esperit en tant que fa que el fenomen (l'obra d'art) sigui transparència de la Idea. La feina de l'artista és la de mediador entre el món fenomènic i el món ideal, és a dir, entre el món superior de la Idea i el món inferior dels fenò-

(1) MANN, Th.: *Schopenhauer, Nietzsche, Freud*, Ed. Bruguera, Barcelona 1984, p. 25.

(2) SCHOPENHAUER, A.: *El Mundo como Voluntad y Representación*, M. Aguilar editor, Madrid 1928, p. 213.

(3) SCHOPENHAUER, A.: Op. cit., p. 203.

mens. Perquè l'art és aquella posició entre l'esperit i el món material (la vida). La Idea, a més a més, és la manera especial que té la voluntat d'objectivar-se, i sols per aquesta (la voluntat), la Idea té una relació mediata amb ella, en virtut de la qual entra en la representació com a expressió de l'essència de la voluntat.

Quan una persona contempla una obra d'art, aconsegueix, encara que de manera temporal, deslligar-se del servei de la voluntat, el subjecte deixa de ser un individu i se converteix en subjecte pur i involuntari del coneixement, que ja no s'ocupa de les relacions sotmeses al principi de raó, sinó que reposa i se perd dins la contemplació de l'objecte que s'ofereix a ell, fora de les seves relacions amb altres objectes. O sigui que, quan l'home contempla una obra d'art s'oblida de les seves relacions amb el món i dels seus problemes diaris. Es com si participés d'un cert grau de misticisme. Però aquesta contemplació no pot ésser eterna, sino que acaba a un moment determinat.

Així, veim que per uns moments (llargs o curts, depèn de la capacitat d'abstracció de l'espectador i de la mateixa obra contemplada), hi ha una relació amb aquest món superior, el vertaderament real, en el qual la Idea se presenta a la percepció com una cosa concreta. El sentiment del que és sublim s'identifica en el fons amb el del que és bell, ja que no és més que una contemplació pura-abstracta de tota voluntat i coneixement de la Idea. Aquesta no diferenciació entre bell i sublim ens ve donada perquè allò que en el fons interessa no és la cosa individual contemplada (l'obra d'art), sinó "*la Idea, el que ella interessa, és a dir, l'objectivació adequada de la voluntat en cert grau determinada*"⁴. Ja que les Idees, quant a tals, estan fora de l'esfera del coneixement de l'individu. Per tal que aquest pugui arribar a conèixer-les és necessari, mitjançant la contemplació estètica, el coneixement d'una realitat superior, i aquesta realitat és, evidentment, el món superior de les Idees.

Per a Schopenhauer la bellesa és reconeguda quan la veim. Fa una graduació dels distints nivells de bellesa que podem arribar a conèixer. El primer nivell és el del món vegetal, és a dir, la pura intuïció contemplativa. En el segon nivell, o nivell animal, s'arriba a tenir un coneixement de la Idea de bellesa per la simple observació. En canvi, quan parlem de bellesa humana, empram una expressió objectiva que designa la més perfecta objectivació de la voluntat en el grau més alt en què es manifesta: "*la Idea de l'home en general, expressada totalment en la seva forma corpòrea*"⁵. El cim de l'art és que després d'haver seguit la voluntat en la seva objectivació pròpia, o sigui les Idees, en tots els seus graus, començant pels inferiors, on intervenen les causes, pujant després als estímuls i arribant així finalment als motius que determinen la voluntat i l'obliguen a manifestar-se, s'eleva per últim a sí mateixa. Aquest és un procés que parteix de la consideració i anàlisi de les diverses arts i de les seves manifestacions, des de les obres hidràuliques i la gravetat fins a la representació de la figura humana.

De totes les arts analitzades per Schopenhauer, la pintura històrica ocupa un lloc elevat a l'escala que ell mateix havia establert. La pintura històrica a més a més de la belle-

(4) SCHOPENHAUER, A.: Op. cit., p. 237.

(5) SCHOPENHAUER, A.: Op. cit., p. 249.

sa i gràcia persegueix com a fi principal la representació no ja tan sols de la figura humana, sinó també del caràcter, sota el qual hem de comprendre la representació de la voluntat en el seu grau més alt d'objectivació, en el que l'individu, "*com expressió d'un aspecte especial de la Idea d'humanitat, adquireix singular importància, que s'adverteix no sols en la forma material, sinó en tota classe d'actes i en les modificacions del coneixement i de la voluntat que motiva aquests actes i que se revelen en el gest i en les actituds*"⁶.

Aquest caràcter de l'home s'expressa de manera més clara i al mateix temps més esgarriposa en la tragèdia, que és l'art poètic més elevat. La tragèdia ens representa el triomf de la voluntat en ella mateixa. I, una vegada més, el fi de totes les arts és el d'estimular el coneixement de les Idees.

Aquesta estimulació només és possible per una variació en el subjecte coneixent. Així, les arts sols objectiven la voluntat d'una manera mediata, a saber, per mitjà de les Idees.

Com a conclusió d'allò que és l'art, Schopenhauer diu que "*l'art (més concretament, l'obra produïda per l'artista o geni, com ell li diu), reproduïx les Idees eternes concebudes en la pura contemplació. L'essencial i permanent en tots els fenòmens d'aquest món i segons la matèria de què se val per a aquesta reproducció serà l'art plàstic, poesia o música. El seu origen únic és la comunicació d'aquest coneixement*"⁷. Per això és que l'art no és suficient per a alliberar l'home de l'esclavitud de la voluntat, perquè és una simple reproducció d'Idees i, per més perfecte que sigui aquesta producció, mai serà la contemplació de la Idea pura. Com que l'home no pot conformar-se amb simples moments d'alliberació, Schopenhauer pensa en una altra via, que és la via de l'ascetisme, de la qual aquí no parlaré, però que queda apuntada com a solució final donada per Schopenhauer per a aquesta alliberació. Si s'accepta o no, serà qüestió de la concepció final que cada un tengui de la vida i de l'anàlisi filosòfica que la segueix.

Aquí, fins ara, he parlat de la concepció schopenhaueriana de la filosofia com a art i del paper que dins aquesta exerceixen les anomenades, per Schopenhauer, Idees. He dit que són el camí o vehicle d'alliberació de l'esclavitud a què ens sotmet la voluntat, però, ¿què és la voluntat?

Aquí he d'entrar a parlar de la relació de Schopenhauer amb la filosofia de Kant. Tant Plató com Kant són els dos autors reconeguts explícitament per Schopenhauer com influenciadors de la seva filosofia, juntament amb les corrents del misticisme europeu i la filosofia hindú (particularment de la teoria que parla de la deessa Maïa). Si de Plató, Schopenhauer agafa la teoria de les Idees, de Kant agafarà la de la "cosa en si". Però tal com ja havia fet amb Plató, la fidelitat a la teoria original no serà total, ja que si Kant afirmava desconèixer el que era la cosa en si, Schopenhauer diu que sap que és i li dona nom, l'anomena Voluntat.

Aquest és el problema que Schopenhauer veu a la filosofia de Kant, perquè diu que

(6) SCHOPENHAUER, A.: Op. cit., p. 258.

(7) SCHOPENHAUER, A.: Op. cit., p. 213.

no val a dir que encara que les coses en si no puguin esser conegudes per noïtros, al menys poden esser pensades. Schopenhauer suggereix que Kant va esser empès a parlar d'aquesta manera inacceptable (per ell), com resultat de les confusions que penetren profundament en el seu pensament, confusions de les quals, tal volta, de manera vaga en va esser conscient, però que mai no va reconèixer explícitament.

O sigui que Schopenhauer veu la contradicció kantiana en el sentit de què aquest afirma que la cosa en si era la base de la nostra experiència, però al mateix temps afirma que aquesta cosa en si és incognoscible i inobservable, és a dir, que no té res que veure amb el món material.

Així i tot, Schopenhauer considerava que la teoria de la cosa en si no podia esser considerada com a totalment inservible, sinó que creia que tenia una intuïció important. La teoria de la cosa en si havia estat atacada molt fortament per alguns filòsofs posteriors a Kant (per exemple Hegel, que considerava que posar un a priori, un incognoscible, per intentar explicar la resta del món, era un error; que no hi havia a prioris, sinó que se tractava d'un procés inmanent, etc.). Schopenhauer és conscient de la força d'aquests arguments, però sosté que estan equivocats aquells que cerquen demostrar que allò del que som conscients immediatament en la percepció ha de ser distingit de les coses reals, per ser les coses reals inacessibles a tota observació i experiència.

Si la teoria Kantiana de la cosa en si és entesa de manera que forma una classe d'entitats no empíriques, que d'alguna manera cuasen les nostres percepcions, Schopenhauer creu que ha de ser rebutjada. Però també creu que hi ha una interpretació que evita tot això i que ens indica que malgrat tot, la metafísica pot tenir una funció relevant dins l'àmbit filosòfic.

Schopenhauer sosté que en reconèixer el meu cos perceptible al mateix temps com a voluntat, sóc conscient del que és en si; la voluntat se revela a cada ú directament com l'en si del seu propi ser fenomènic. Aquesta concepció és acceptada per la majoria dels comentadors de Schopenhauer (per exemple Gardiner i Mann). Aquest mode de considerar la cosa en si, és classificada per Mann de "quasi il·lícita". Així, la cosa en si és per Schopenhauer, *"la voluntat i, només la voluntat és cosa en si"*⁸. La voluntat era voluntat de viure i tot aquell que se refereixi a la voluntat se refereix a la vida. La voluntat era també un impuls cec, irracional, que no depèn de cap dels judicis sobre el valor de la vida, sinó que succeeix a l'enrevés, és a dir, que tots els judicis depenen totalment del grau de fortalesa de la voluntat de viure.

Així, el món era producte de la voluntat; era l'objectivació de la voluntat en l'espai i en el temps (considerats per Schopenhauer també d'una manera totalment diferent a la de Kant).

Però, com arribam al coneixement de les accions del nostre propi cos? Aquest és un punt crucial dins el plantajament de Schopenhauer. Segons ell, tenim un coneixement de les accions del nostre cos perquè són accions voluntàries. Aquest coneixement esta fet amb el que podríem anomenar "coneixement sense observació", o, "coneixement intencional". És a dir, *"sabem de les accions intencionals i voluntàries en la voluntat o ente-*

(8) SCHOPENHAUER, A.: Op. cit., p. 136.

niment d'elles i en el fer-se, i no simplement en que és un acte seguit assequible a la percepció o a tota classe d'observació" ⁹.

L'afirmació que fa Schopenhauer de què coneixem la voluntat només en successió, en actes individuals, de que "*la voluntat és coneguda en actes particulars, és a dir, en el temps que és la forma fonamental tant del cos com de tot objecte*" ¹⁰, és consistent amb la idea de què coneixem la voluntat només en les accions corporals. Així, en realitzar qualche acció corporal en la qual únicament la voluntat pot ésser coneguda per nosaltres, som conscients directament i immediatament del que feim. Aquest coneixement no és qualche cosa que necessiti o pugui dependre d'una inferència. D'això no ha de seguir-se que l'únic que coneixem immediatament és el que feim i per què. Allò que feim és per a nosaltres un fenomen i així està supeditat a, com a mínim, la forma del temps. Per Schopenhauer, per a saber el que hem de fer, hem de conèixer els motius per a la nostra acció. Però, fins on és això possible? En veritat, s'haurà d'acceptar que "*feim moltes accions sense saber ben bé per què les feim; suposar el contrari seria excloure la possibilitat de fer ulteriors descobriments sobre nosaltres mateixos i les raons o motius que tenim per a fer coses*" ¹¹.

Si feim qualche cosa sense intenció, el reconeixement del que hem fet pot ésser considerat com un descobriment, però no és un descobriment real sobre nosaltres mateixos, diu Schopenhauer. Si el que feim és depenent del que són els motius, i si els motius presuposen coneixement, aleshores, el que feim no pot ésser distingit del que veim que noltros mateixos estam fent. El coneixement implica que no pot ésser simplement inclos en el que feim.

Però, les nostres accions, poden ésser considerades simplement com la successió d'esdeveniments o ocurrències? La resposta de Schopenhauer és clarament, "no". Separar la voluntat de les representacions, les constitueix en actes, com qualche cosa completament diferent dels fenòmens generals.

Però, com caracteritzar les accions? La resposta de Schopenhauer és simplement que és qualche cosa que noltros percatam directament en nosaltres mateixos, tal que els seus fenòmens de nou impliquen essencialment un coneixement, encara que no un coneixement directe d'ells; i això és anomenat "voluntat". Això està lluny de ser clar, però difícilment pot ésser res més. Pot dir que "*l'acció del cos no és altre cosa que l'acte de la voluntat objectivitzat*" ¹², és a dir, l'acció simplement és el funcionament de la voluntat com ella apareix dins nosaltres mateixos.

A més a més, el món era també representació, era la representació de cadascú de noltros. "El món és la meua representació", amb aquestes paraules comença Schopenhauer la seva obra més coneguda i important, "El Món com a Voluntat i com a Representació".

(9) HAMLYN, D.W.: *Schopenhauer*, Routledge & Kegan Paul Ltd. London 1980. p. 83.

(10) SCHOPENHAUER, A.: Op. cit., p. 128.

(11) HAMLYN, D.W.: Op. cit., p. 85.

També era la representació que el món tenia de si mateix, i això és degut als diferents graus d'objectivació que la voluntat havia creat. Aquests graus ens duen, una vegada més, cap a Plató, ja que per Schopenhauer la diversitat de Idees ens duu a una diversitat de graus d'objectivació de la voluntat. Aquestes Idees, com a graus d'objectivació de la voluntat, (i com a graus d'objectivació al servei de la voluntat), s'han tornat voraces, ja que *"com a graus que són de les objectivacions de la voluntat se disputen unes a altres la matèria, l'espai, el temps"*¹³. Aquests graus comencen en el món vegetal i acaben en l'home, que considera que tot ha estat creat per al seu benefici. Però així com el món vegetal serveix d'aliment al món animal i, aquest a l'home, l'home veu que en el món humà, la lluita serà no ja entre ell i éssers inferiors, sinó que serà entre iguals, entre homes mateixos. I això fa que Schopenhauer, (que no sentia el més mínim afecte envers cap tipus de guerra), recorri a la via del misticisme per a alliberar-se no sols del domini de la voluntat, sinó també de la pessimista visió que de la seva anàlisi es desprèn. Així, després del fracàs que la revolució de 1848, la gent estava més disposta a escoltar una filosofia com la de Schopenhauer que ressaltava el mal en el món i la vanitat i afany de poder entre els homes i predicava una actitud estètica i ascètica, d'esquena a la realitat. Però aquest donar la esquena no és una desició agafada de manera inconscient, sinó que ve després de l'anàlisi de la realitat que envoltava la societat del seu temps.

Així, com ja havia dit, s'ha acusat Schopenhauer d'haver "prostituit" a Plató i de no haver entès el que volia dir. Per a Plató, el coneixement de les Idees és un procés continu, un progrés mental, en el que se passa de la contemplació de les ombres, a la contemplació de la Idea de Bé, la més alta de totes. Aquesta progressió s'ha de fer per un procés educatiu per mitjà del que l'home s'allibera de l'error, la falsedat i arriba a la contemplació de les veritats i valors eterns. Així, les idees poden arribar a ser conegudes per mitjà d'un procés que fa que l'home passi de l'estadi de la opinió al del vertader coneixement. El paper de la teoria de les Idees ha de ser entès, dins la concepció platònica, dins l'àmbit de la teoria del coneixement, mentre que a Schopenhauer tenen un sentit totalment diferent.

Per a Schopenhauer, la Idea és, per la seva naturalesa, intuïtiva i, encara que representi multitud de coses individuals, és absolutament determinada, mai no és coneguda per l'individu com a tal, sinó sols per aquell que es sap elevar per damunt de tota individualitat i, sobre tot, de tota voluntat. Per a Schopenhauer sí és possible conèixer les Idees com a tals, no com a simples ombres o còpies, però aquest coneixement és intuïtiu, no és un procés educatiu en el que l'individu va donant-se compte del que és vertaderament la Idea. A més a més, aquestes Idees ens donen un coneixement de la realitat. Les postures d'ambdós són diferents, però crec que no es pot acusar Schopenhauer de no conèixer el vertader sentit donat per Plató, ja que se n'adona d'aquestes diferències i ho exposa dient que per Plató, *"l'objecte que se proposen reproduir les Belles Arts, el model de la poesia i de la pintura, no és la Idea, sinó la cosa individual[...]/ a més, l'opinió de Plató en aquest sentit no deu extranyar, atès l'error de què parteix que deuen despreciar-se i proscriure les Belles Arts"*¹⁴.

(13) MANN, Th.: Op. cit., p. 41.

(14) SCHOPENHAUER, A.: Op. cit., p. 240.

Des d'aquest punt de vista, qui aniria equivocat, per Schopenhauer, seria Plató, i el seu error és més gran en la mesura que té el material (les Idees), per arribar a una teoria de la veritat, però no sap emprar-lo degut a un prejudici contra les arts, en creure serien simplement còpies de la realitat i com a tals no ens poden dur el vertader coneixement. Per a Schopenhauer precisament és en aquestes arts on l'home pot alliberar-se de les seves cadenes materials i pot arribar a un moment d'alliberació de la voluntat. El que tampoc està molt clar en aquest sentit és si vertaderament Plató sentia tanta repugnància envers les arts en general com Schopenhauer afirma.

Així, veim que el punt de partida dels dos autors és el mateix, però no el seu punt d'arribada i això ens duu a situacions com aquesta. És evident que l'intent de Schopenhauer de "modernitzar" la filosofia platònica i de dur-la cap el camp d'una filosofia pràctica, és molt arriscat. Arribam a tenir una visió d'on arriba Schopenhauer, però el paper de les Idees queda aquí reduït a simple objectivació de la voluntat i, així perden part del seu valor original.

Els errors de Schopenhauer en el intent d'aprofitar la filosofia platònica poden veure's en diversos punts. (Aquest aprofitament no significa un millorament, sinó simplement que Schopenhauer volia aprofitar, amb les correccions necessàries, el pensament platònic per al seu propi benefici). El primer aspecte en el que crec que pot apuntar-se una fallida de Schopenhauer, és el fet que si se treu del seu contexte, tant polític com cultural, una filosofia particular i adscrita a un marc socio-polític-cultural, aquesta perd molt de la seva vigència i fins i tot perd el seu sentit si se fa un abús d'ella. Atès que el punt de partida dels dos autors és el mateix i no així el d'arribada, es pot pensar que Schopenhauer es perd i pren un camí veï que cada vegada s'allunya més de l'original fins perdre's de vista. L'error de Schopenhauer està també en la visió, diguem-li tradicional, de la concepció de la teoria de les Idees com la formulació d'una teoria que afirma l'existència de dos móns paral·lels entre ells, un món material i un món ideal, concepció va dominar la filosofia occidental fins l'aparició de Nietzsche.

Així i tot, Schopenhauer seguirà anomenant a les Idees, Idees Platòniques, i creurà que realment amb la seva interpretació d'elles aconsegueix donar un sentit nou a la possibilitat d'una metafísica moderna.

El que crec que es pot dir és que el problema més que res és un problema de terminologia, i vulgui dir el que vulgui dir Schopenhauer quan diu "Idees", la seva filosofia és un intent bastant valuós de voler treure la filosofia del camp on l'havien duita els escriptors escolàstics i d'intentar crear una filosofia feta des del món material per a l'home que ha de viure en aquest món material. Es tracta, per damunt de tot, d'una filosofia pràctica, el que vol és determinar millor el marc material en què es desenvolupa l'existència humana.